

Regeringen
Utbildningsdepartementet

Stockholm den 31 oktober 2023

Synpunkter på regeringens forsknings- och innovationspolitik (dnr U2023/01467)

Kungl. Vitterhets Historie och Antikvitets Akademien (KVHAA) har inbjudits att inkomma med synpunkter på regeringens forsknings- och innovationspolitik, vars fokus är excellens, internationalisering och innovation. Vitterhetsakademien har som sitt främsta syfte att främja forskning och därtill relaterad verksamhet inom humanistiska, religionsvetenskapliga, rättsvetenskapliga och samhällsvetenskapliga ämnen samt kulturmiljövård. KVHAA välkomnar den dialog regeringen vill föra om forskningspolitiken och framhåller de humanistiska och samhällsvetenskapliga ämnenas betydelse i en föränderlig tid såväl nationellt som globalt.

Vitterhetsakademien ber att få lämna följande synpunkter som särskilt betonar

- strategiska behov av forskningsinfrastruktur för excellens och innovation inom humaniora och samhällsvetenskap,
- språk och internationalisering – betydelsen av forskning och högre utbildning i främmande språk samt av svenska som vetenskapligt språk.

Vitterhetsakademien vill särskilt understryka värdet av humanvetenskaplig – d.v.s. humanistisk, religionsvetenskaplig, samhällsvetenskaplig och rättsvetenskaplig – forskning som en förutsättning för att resultaten inom andra vetenskapsområden ska kunna nyttiggöras. Samtidens stora frågor om klimat, befolkning, krig, migration, integration, välfärd och nya teknologier kräver samverkan mellan natur- och humanvetenskaper, där humaniora och samhällsvetenskap kan besvara komplicerade problemställningar och fördjupa förståelsen av komplexa fenomen och sammanhang. Den humanvetenskapliga forskningen hjälper oss att förstå hur forskningsresultat tas emot av människor och därmed (om)tolkas i ljuset av värderingar, politiska åtgärder och rättsliga normer. Ett exempel på detta är kunskapen om klimatförändringar. Den naturvetenskapliga forskningen om klimatförändringar är oerhört omfattande och även om inte alla forskare är helt eniga är forskarsamhället väsentligen överens vad gäller ökningen av jordens medeltemperatur, människans inverkan på klimatet och vad som behöver uppnås

för att inte jordens medeltemperatur ska öka ytterligare. Men den naturvetenskapliga forskningen ger inte svar på hur dessa insikter kan förmedlas och omsättas i legitim, rättvis och effektiv lagstiftning såväl som andra åtgärder, inte heller på hur forskningsresultaten kan kommuniceras eller hur de mottas. Dessa frågor kan däremot undersökas och besvaras med samhällsvetenskaplig, humanistisk och rättsvetenskaplig forskning.

Humanvetenskapliga kompetenser som förmågan att analysera, tolka och kritiskt granska skeenden och texter, systematiskt pröva antaganden om samband mellan kritiska samhällsföreteelser samt kommunicera forskningsresultat i tal och skrift, utgör essentiella tillgångar i det moderna samhället. I en globaliserad värld är det särskilt angeläget att våra kunskaper om främmande kulturer och språk ständigt utvecklas. Humanistisk och samhällsvetenskaplig forskning utgör grunden för förståelsen av skeenden på individ- och samhällsnivå samt främjar våra möjligheter att utforma samhällsinstitutionerna så att de främjar en hållbar utveckling för det som vi har anledning att värdesätta.

I en snabbt föränderlig värld är den historiskt förankrade kunskapen ett oundgängligt bidrag till förståelsen av såväl samtida som framtida problem. Historielöshet försämrar inte bara våra möjligheter att rätt bedöma komplexa frågor i vår tid utan kan också vara ett allvarligt hot mot den demokratiska samhällsordningen. Förvanskade bilder av det förflutna skapar och underblåser motsättningar som kan eskalera till krig. Även den religionsvetenskapliga forskningen är av betydelse för vår förståelse av samhälleliga förändringar nationellt och internationellt.

Strategiska behov av forskningsinfrastruktur för excellens och innovation

Excellens inom forskning kräver innovativa satsningar på den humanistiska och samhällsvetenskapliga forskningsinfrastrukturen. I Sverige har vi en ovanligt rik tillgång till öppna historiska arkiv, språkdata, samhällsvetenskapliga register- och surveydatabaser samt databaser på samhällsnivå. Resurser krävs inte bara för att bibehålla svensk forsknings position på dessa områden, utan också för att förnya den genom att stärka strategiska digitaliseringssatsningar och utveckla e-infrastrukturer för att öka tillgängligheten. Det gäller för humaniora som i dag bygger på infrastruktur i form av visualiseringscentra och humanistiska laboratorier för experiment, också med robotar och AI. Detta gäller även för samhällsvetenskap, där strategisk satsning på infrastrukturer är av central betydelse för såväl grundforskning som utmaningsdriven forskning, inklusive de globala utvecklingsmålen. Bred tillgång till öppna data, som möjliggörs genom högkvalitativ forskningsinfrastruktur, stärker också demokratin.

Sverige har länge varit känt för sin i ett internationellt perspektiv mycket tidiga folkbokföring, som redan på 1970-talet gjordes digitalt tillgängligt för forskning. I dag pågår en intensiv digitalisering runtom i världen med ambitionen att täcka inte

bara befolkningsdata utan även stora delar av det mångfacetterade historiska kulturarvet. Det är därför viktigt att Sverige nu vidareutvecklar den kompetens som finns vid landets olika lärosäten och kulturarvsinstitutioner. Digitalt tillgängliga textkorpusar i kombination med AI-teknologi möjliggör avancerade historievetenskapliga och språkvetenskapliga undersökningar vars resultat inte bara belyser vårt lands och språks utveckling utan dessutom bidrar till den internationella teori- och metodutvecklingen och därmed till excellent forskning.

KVHAA vill understryka vikten av att det tillskjuts nya medel till infrastruktur för digitalisering av det tryckta kulturarvet, dels ur bevarandesynpunkt, dels för ny tillgång till och tolkning av det förflutna. När bibliotekens samlingar digitaliseras blir de rika källor för innovativa forskningsmetoder baserade på språkteknologi och artificiell intelligens. För att uppnå bestående vinster av digitaliseringssatsningar behövs ett långsiktigt tänkande. Det handlar om ansvar för de digitala resurserna, vilket kräver att frågor om format, upphovsrätt och slutförvar når goda lösningar. Det måste finnas tillräcklig kompetens för att transformera icke-digital till digital och metadataförsedd text, vilket förutsätter kunskap om äldre handstilar, föråldrade språkliga uttryck, och historisk kontext. Detta innebär i sin tur att det är viktigt att slå vakt om humanistiska utbildningar.

Tillgången till avancerad forskningsinfrastruktur är en förutsättning också för excellent och innovativ samhällsvetenskaplig forskning. Sverige har legat i framkanten internationellt med unika longitudinella databaser kring samhällsaktuella ämnen som hälsa, migration och brottslighet. Utveckling och underhåll av dessa databaser är avgörande för en fortsatt internationellt framstående samhällsvetenskap i Sverige, inte minst eftersom de i allmänhet utgör nav i omfattande internationella samarbeten. Ett snabbt framväxande fält inom humaniora och samhällsvetenskap är forskning som involverar avancerad hjärnabildningsteknik eller artificiell intelligens. Teknikerna har inneburit en fördjupad förståelse av fenomen som socialt samarbete, språkanvändning och politiskt beteende. Den snabba utvecklingen av sådan gränsöverskridande forskning med avancerad teknik innebär att satsningar på infrastruktur som möjliggör innovativ forskning över ämnesgränser behöver prioriteras.

Språk och internationalisering – betydelsen av forskning och högre utbildning i främmande språk samt av svenska som vetenskapligt språk

I en globaliserad värld och i ett mångspråkigt Sverige intar engelskan en särställning, vilket ger uppenbara fördelar, men också betydande nackdelar, eftersom det mesta som skrivs och yttras i världen trots allt skrivs och yttras på andra språk än engelska. Utifrån viljan till ökad internationalisering vill KVHAA peka på vikten av att bibehålla och fortsätta utveckla en hög kompetens – teoretisk och praktisk – även i andra språk än engelska, från stora världsspråk till hotade minoritetsspråk. Vi måste försäkra oss om möjligheten att ta del av källmaterial på en mängd olika språk utan att behöva gå omvägen via översättningar, eftersom översättningar aldrig kan återge

originaltextens eller -talets många nyanser och dimensioner. Med källmaterial avses här allt ifrån äldre, historiska primärkällor och klassisk litteratur till populärkultur, aktuella artiklar i utländsk press, partiprogram, politiska deklamationer, nyhetsutsändningar, texter på sociala medier, med mera.

Direkt tillgång till skriftliga och muntliga yttrandens innehåll, på originalspråket, är en nödvändig förutsättning för en rimligt rättvisande tolkning av detta innehåll. Tillförlitlig forskning måste utgå ifrån källmaterial på relevant originalspråk. Tillförlitlig nyhetsrapportering från andra delar av världen kan inte göras via översättningar utan risk för mer eller mindre omfattande informationsbortfall. Desinformation mot Sverige i utländska medier är ett ytterlighetsexempel som aktualiserar vikten av egen språklig kompetens som ger direkt tillgång till framförda budskap och möjlighet att effektivt bemöta dessa om de är vilseledande. Språkexpertis är förenad med kontextuell kompetens om olika språkområdets historia och kulturarv, vilket är en kraftfull samhällsresurs att upprätthålla och utveckla.

KVHAA vill även fästa uppmärksamheten på en annan aspekt av engelskans särställning. Det är av yttersta vikt att forskning i humanistiska, samhällsvetenskapliga och rättsvetenskapliga ämnen kan publiceras på svenska, för att det svenska inte ska förlora sin ställning som vetenskapligt språk (s.k. domämförlust). Exempel på åtgärder är att ge finansiellt stöd till svenskspråkiga vetenskapliga tidskrifter samt att se till att forskning som gäller svenska förhållanden och vars resultat helt eller delvis publiceras på svenska inte diskrimineras vid tilldelning av statliga forskningsmedel.

Sammanfattning

Vitterhetsakademien (KVHAA) vill särskilt betona värdet av humanistisk, samhällsvetenskaplig och rättsvetenskaplig forskning som en förutsättning för att resultaten inom andra vetenskapsområden ska kunna nyttiggöras. Den humanvetenskapliga forskningen hjälper oss att förstå hur forskningsresultat tas emot av människor och därmed (om)tolkas i ljuset av värderingar, politiska åtgärder och rättsliga normer. Forskare inom dessa vetenskapsområden tar redan i dag det största ansvaret för samverkan genom kunskapsspridning.

Excellens inom forskning kräver innovativa satsningar på den humanistiska och samhällsvetenskapliga forskningsinfrastrukturen. Resurser krävs för en strategisk satsning på infrastrukturer. De är av helt avgörande betydelse för såväl grundforskning som utmaningsdriven forskning, inklusive de globala utvecklingsmålen. Av högsta vikt är att det skjuts till nya medel till infrastruktur för digitalisering av det tryckta kulturarvet, dels ur bevarandesynpunkt, dels för ny tillgång till och tolkning av det förflutna.

I en globaliserad värld är det särskilt angeläget att våra kunskaper om främmande kulturer och språk ständigt utvecklas. Ökad och breddad internationalisering fordrar också en hög kompetens – teoretisk och praktisk – även i

Kungl. KUNGL. VITTERHETS HISTORIE
OCH ANTIKVITETS AKADEMIEN
Vitterhetsakademien

andra språk än engelska, från stora världsspråk till hotade minoritetsspråk. Till detta ska läggas betydelsen av att forskning kan publiceras på svenska, för att det svenska inte ska förlora sin ställning som vetenskapligt språk (s.k. domämförlust).

För Kungl. Vitterhetsakademien

Karin Helander, ständig sekreterare